

FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERDEN FORWARD SÖZLEŞMELERİ VE MUHASEBE İŞLEMLERİ

Mehmet KAYGUSUZOĞLU^(*)

Özet: Son zamanlarda türev ürünlerin kullanımı Türkiye’de de giderek artmaktadır. Bunda yaşanan ekonomik krizin de büyük etkisi vardır. Kriz nedeniyle finansal piyasalarda artan riskler, bu ürünlerin sunduğu olanaklar kullanılarak telafi edilmek istenmektedir.

Türev ürünlerin kullanımı hızlı bir şekilde yayılmakla birlikte, kamuoyunun bu ürünler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı sürekli söylenelemektedir. Türev ürünlerin başta vergilendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi konusundaki bilgi birikimi henüz yeterli seviyede değildir. Bu konudaki bilgi eksikliğinin giderilmesi halinde, bu ürünlerin kullanımı konusunda özgüven artacaktır. Bu sayede işletmeler finansal risklere daha kolay karşı koyabilirler. Dünyadaki rakiplerinin kullandıkları gelişmiş finansman araçlarını kullanarak rekabet güçlerini arttırabilir ve geleceği daha iyi yönetebilirler.

Bu çalışmanın konusunu türev ürünlerden, Forward Sözleşmeleri oluşturmaktadır. Önce genel olarak Forward Sözleşmeleri tanıtılmıştır. Mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde Forward Sözleşmeleriyle ilgili muhasebeleştirme ilkeleri açıklanarak, muhasebeleştirmede karşılaşılabilecek birtakım konulara dikkat çekilmek amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türev Ürünler, Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri

Abstract: The use of financial derivatives has been recently increasing in Turkey. The economic crisis has had a big effect on this,too. Increased risks due to the crisis in financial markets are asked to be compensated by using the facilities offered by these products.

Although the use of financial derivatives has been spreading rapidly, it has been constantly highlighted that public opinion hasn’t sufficient knowledge about these products. The knowledge about the taxation and accounting of financial derivatives is not at a sufficient level. If the decrease of knowledge on this subject is overcome,the self-confident on the usage of these products will increase. Thanks to this, financial risks can be opposed more easily. By using advanced financial means which their worldwide rivals use, they can increase their competition force and can manage the future better.

Forward contracts from financial derivatives composes the subject of this study. First, Forward contracts are introduced generally. By revealing accounting principles regarding Forward contracts in terms of existing legal contracts, it is aimed to attract attention to some subjects which can be faced in accounting.

Key Words: Financial Derivates, Forward Contracts, and Accounting of Forward Transactions

I.Giriş

Uluslararası finansal piyasalardaki ilişkilerin ve işlemlerin hacmi, bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu artmış ve karmaşık hale

^(*) Yrd.Doç.Dr. Adıyaman Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

gelmiştir. Dünya para ve sermaye piyasalarındaki hızlı değişim bir yandan bu piyasaları hızla bütünleşmeye yöneltirken, diğer yandan değişkenliği de arttırmıştır. Bu değişkenliğin neden olduğu riskleri azaltmaya yönelik arayışlar sonucu “Finansal Türev Ürünler “ geliştirilmiştir.

Türev ürünler firmalar tarafından uzun yıllardır etkin bir risk yönetim (Hedging) aracı olarak kullanılmaktadır. 1972 yılında Bretton Woods (sabit kur) sisteminin sona ermesiyle beraber döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmalar firmaların döviz kuru riski ile karşı karşıya kalmalarına neden olurken, uluslararası para piyasalarındaki faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmalar da yüksek faiz riski sorununu gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, daha önceleri yalnızca ticari mallar için uygulama alanı bulan türev araçlar söz konusu risklerden korunma amacına yönelik olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Son 30-35 yılda Dünya para ve sermaye piyasalarına damgasını vuran en önemli gelişme, piyasalarda artan belirsizlikler, fiyat oynaklıkları ve bunların sonucunda ortaya çıkan ve hızla gelişen türev piyasalardır. Geçmiş daha eski tarihlere dayanmasına rağmen, tarım ürünleri ve diğer mallar üzerine düzenlenen vadeli sözleşmelerin işlem gördüğü piyasalar para ve sermaye piyasası araçları üzerine vadeli işlemlerin başlamasıyla birlikte oldukça gölgede kalmıştır. Bunun temelinde, finansal piyasaların spot işlemlerinin mal piyasalarının spot işlemlerine göre gerek işlem hacmi gerekse piyasa katılımcılarının zenginliği açısından daha gelişmiş olduğu gerçeği yatmaktadır.

Türev ürünlerin finans piyasalarında kullanımına bakıldığında oldukça hızlı bir yükseliş trendi dikkati çekmektedir. Örneğin, yirmi altı merkez bankasını kapsayan bir araştırmada, Mart 1995 sonu itibariyle finansal türev işlemlerinin tutarı 47,5 trilyon \$ olarak tahmin edilmektedir. Yine bu araştırmaya göre, finansal türev işlemlerinin potansiyel nakit akımlarının tahmini piyasa değeri 2,2 trilyon \$’dır (BIS 1996: s. 24). Finansal türev işlemlerin merkez bankaları dışındaki birçok kurumsal ve bireysel yatırımcı tarafından da kullanılmakta olduğu göz önünde bulundurulursa; finansal türev işlemlerinin gelişimi hakkında söylenenlerin abartılı olmayacağı anlaşılabacaktır. Bu araştırmanın kapsadığı işlemlerin tutarı bile ABD milli gelirin yaklaşık 7 katıdır (ABD milli geliri yaklaşık 7 trilyon \$) (Turhan, 1998: 33).

Türev ürünler, özellikle risk yönetimi konusunda tüm piyasa katılımcılarına farklı alternatifler sunmaktadır. Türev birçok firmaya finansal risklerini uygun bir yolla transfer etme imkânı verir. Türev piyasalar, bu ülkelerde iş fırsatı yaratan ekonomik faaliyetlerin bir parçasıdır. Arditti (1996) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, 1994 yılında ABD’deki özel işletmelerin % 80’inden fazlası finansal politikaları oluşturmalarında yardımcı olması için türev ürünleri kullandıkları tespit edilmiştir.

Türev ürünlerin kullanımı makro düzeyde finansal piyasalara derinlik kazandırarak istikrarın devamına katkı sağlarken, firmalar düzeyinde ise

geleceğin belirsizliğinden kaynaklanan riskleri kompanse etme imkânı sunmaktadır.

Türev ürünler, piyasalardaki belirsizliklerin azaltılması, şirketlerin etkin planlama ve geleceğe ilişkin öngörü yapabilmeleri ve beklenmedik sürprizleri asgariye indirmelerinde önemli bir araç olarak kullanımları hızla artmakla beraber çeşitli riskleri de bulunmaktadır.

Son yıllarda bazı büyük sanayi şirketleri ve ticari firmalar, finansal kurumlar ve yerel yönetimlerin türev piyasalarda karşılaştığı zararlar profesyonel yatırımcıların bile, türev piyasaları dikkatli kullanmadıkları, amacına uygun stratejiler seçmedikleri ve etkin bir iç denetim mekanizması kuramadıkları takdirde büyük zararlarla karşı karşıya kalabileceğini ortaya koymuştur (Korkmaz ve Çetin, 2001:50).

Nitekim, 1994 yılı Uluslar arası finans dünyasında türev ürünlerin yılı olarak hatırlanacaktır. Olaylar türev piyasalarda yüzlerce milyon dolar kaybeden Procter&Gamble ve Gibson Greeting Card firmaları ile başladı. Nicholas Leeson firmasının türev piyasalardaki faaliyetlerini kredilendiren Barrings Bankası iflasın eşiğine geldi. Piper Jaffrey Fonu hemen hemen % 50 oranında değer kaybetti. California eyaletindeki Orange Country'nin yatırımları o kadar büyük kayıplarla karşı karşıya kaldı ki, yerel yönetimin kamu hizmetlerini yerine getirmesinde bile endişe edilir hale gelindi (Ross, 2003: 701).

Türev ürünlerde yaşanan bu olumsuzluklara rağmen, bunlar finansal açıdan vazgeçilemeyecek araçlardır. Bireysel ve kurumsal yatırımcılar gelecekteki piyasa şartlarından kazançlı çıkmak ve piyasada oluşabilecek olumsuzluklardan kaçınmak amacı ile bu finansal araçları kullanmaktadırlar (Ebiçlioğlu ve Kahraman, 1999:2).

Ancak türev piyasalarda yapılan işlemler dolayısıyla son yıllarda yoğun tartışma konusu olan bu olayların çoğunda, gerçekleşen işlemlerin fazlaca denetlenmeyen ve karmaşık stratejileri içeren tezgâh üstü piyasada (over-the-counter market) yapılan işlemlerden kaynaklandığı gözlemlenmektedir (Korkmaz ve Çetin, 2001:50).

Türev ürünler, forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerinden oluşmaktadır. Söz konusu türev piyasalar oldukça iyi organize olmuş ve genellikle gelişmiş ülkeler tarafından bilinmekte ve yaygın olarak kullanılmakla beraber birçok gelişmekte olan ülke için yeni yatırım aracı olarak algılanmaktadır. Türev ürünler sermaye piyasalarının gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu tür ürünler, yerli ve yabancı yatırımcılar için finansal riskten korunma (hedging), spekülasyon ve arbitraj stratejilerine olanak sağlamaktadır (Korkmaz, 2001:78).

Bu çalışmanın konusunu, türev ürünlerden Forward Sözleşmeleri oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle Forward sözleşmeleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra muhasebeleştirme prensipleri açıklanmıştır. Son bölümde

ise, Forward işlemleri ile ilgili işlemlerin muhasebeleştirilmesi bir örnek yardımıyla açıklanmıştır.

II. Forward Sözleşmelerinin Kapsamı Ve Özellikleri

Forward, taraflardan birinin gelecekte belirli bir tarihte ve belirli bir fiyattan, bir malı satın almak diğeri ise satmak üzere anlaştıkları ve mutlaka malın fiziken teslimini gerektiren bir sözleşmedir (Eugene ve Brigham, 2009:571). Bir başka ifade ile, belirli bir miktar ve kalitedeki para, döviz, altın, mali araç, mal ve diğere ürünlerin önceden belirlenen bir fiyatla, gelecekteki bir tarihte, borsa şeklinde organize olmayan bir piyasada alım ve satımını kapsamına alan teslim amaçlı bir vadeli işlemdir (Örten, 2000:2).

Forward İşlemlerinin iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi; vadeli bir işlem olması, ikincisi ise, taraflar arasında yapılan bir sözleşmeye bağlı olmasıdır.

Forward İşlemlerinin temel amacı, alım satım işlemine konu olan değişik kıymetlerin gelecekteki beklenmedik fiyat değişimlerinden kaynaklanan riski en aza indirmektir. Gelecekle ilgili tahminler doğrultusunda yapılan bu sözleşmenin sonunda taraflardan biri kazançlı çıkarken diğeri zarar edecektir.

Bu bilgiler çerçevesinde forward İşlemlerinin özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (Karadağ, 2008:1).

- Sözleşmedeki taraflardan biri, vade tarihinde sözleşme şartlarına göre teslim almakla diğere taraf da aynı sözleşme şartlarına göre teslimi ifa etmekle yükümlüdür.

- Alıcı ile satıcı arasında doğrudan yapılan Forward sözleşmesinde, ürünün muhteviyatı (emtia, döviz, altın vs), teslim tarihi, vade fiyatı, teslim miktarı, fiyat bilgileri ve benzeri bilgiler bulunur.

- Devri ve takası mümkün olmayan forward sözleşmelerinin iptali ancak tarafların karşılıklı anlaşmaları ile mümkün bulunmaktadır.

- Forward işlemlerinde vade sınırı yoktur, bir gün olabileceği gibi birden fazla yıla da uzayabilir.

- Sözleşmeye konu ürünün sözleşme şartlarına göre teslim edilmesiyle sözleşme kendiliğinden sona erer.

- Forward İşlemleri örgütsüz piyasa işlemleridir. İşlemler dünya çapında tezgah üstü olarak, günün her saatinde yapılabilir (Chambers, 2009:54-55).

-Forward işlemlerini yürütmekte görevli bir takas odası bulunmamaktadır.

- Sözleşmenin vadesi sona erene kadar herhangi bir ödeme söz konusu değildir.

- Fiyatlarda günlük limitler bulunmamakta ve fiyatlar iki taraf arasında kararlaştırılmakta ve halka açıklanmamaktadır.

- Forward işlemlerinde, günlük hesaplaşma yapılmaz (Hillier vd.,2008:372).

- Sözleşmenin değeri piyasa değerine göre güncelleştirilmez. Dolayısıyla vadeden önce kâr ve zarar bilinmeyeceği gibi herhangi bir nakit akışı da olmaz. Kâr veya zarar vade sonunda ortaya çıkmaktadır

III. Forward İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

Finansal piyasaların küreselleşmesi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, mali tabloların karşılaştırılabilirliğine ve şeffaflığına yönelik ihtiyaçların önemini artırmıştır. Dünya çapında genel kabul görmüş muhasebe ve finansal raporlama standartlarının olmayışı, yatırım alternatifleri ile ilgili yatırımcıların doğru karar alma yeteneklerini sınırlandırmak suretiyle, sermaye piyasalarının tam olarak küreselleşmesine engel olmaktadır. Bu nedenle, yatırımcılar ve diğer mali tablo kullanıcıları tarafından yatırım fırsatlarının karşılaştırılabilirliği, hatta işletme yönetimlerinde işletmenin kuvvetli ve zayıf yönleri ile işletmenin karşı karşıya bulunduğu fırsat ve tehditler hakkında daha iyi bilgi sahibi olunması ve böylece rakiplerle daha avantajlı koşullarda rekabet edilebilmesi için, uluslararası düzeyde tek bir muhasebe ve finansal raporlama sisteminin bulunması gereklidir (Karahana, 2002:1).

Türev ürünlerinin dünyada ve ülkemizde kullanımı her geçen gün hızla yayılmakta ve işlem hacmi artmaktadır. Ancak bu ürünlerin değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi konusunda tam anlamıyla görüş birliği oluşturulamamıştır.

Vadeli işlem sözleşmelerinin farklı muhasebeleştirme uygulamaları şirketlerin gelirleri ve dolayısıyla hisse senetlerinin değeri üzerinde dönemsel dalgalanmalara neden olmakta, şirketlerin sermaye piyasalarından borçlanma maliyetlerini yükseltmektedir (Hwang, 2002, 206).

Konu hakkında yeterince bilgi sahibi olunması, bu ürünlerin muhasebeleştirilme ilke ve uygulamalarında standardizasyon sağlanması; bu araçların daha bilinçli kullanımını sağlayarak riskle beraber kayıpların azalmasına ve finansal tabloların gerçeğe uygun olarak düzenlenmesini sağlayacaktır.

A. Muhasebeleştirme İlkeleri:

Finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlamasına yönelik düzenlemelere futures, forward, opsiyon ve swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi ve nasıl raporlanacağı konusu ile ilgili düzenlemeler 2001 yılında başlanmıştır. Konu ile ilgili düzenlemeler eş zamanlı olarak Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) ile Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yapılmaktadır.

IASB tarafından, finansal araçların raporlanmasına ilişkin iki ayrı düzenleme yapılmıştır. Bunlardan IAS 32, finansal araçların mali tablolarda gösterimi ve bunlara ilişkin mali tablolarda yapılacak açıklamaları kapsarken; IAS 39, “Finansal araçlar: Mali Tablolara alınma ve Değerleme” standardı türev araçların mali tablolara alınma ve değerlendirme esaslarını kapsamaktadır. “Türev

Araçların ve Korunma Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi” başlıklı “FASB 133”, bu konudaki esas düzenlemeyi oluşturmakta ve türev araçların ve korunma faaliyetlerinin muhasebeleştirilmesini kapsamaktadır (Karahan, 2002: 2).

Türkiye’de türev ürünlerin muhasebeleştirilme esasları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nın Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ (Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı) ve SPK'nın yayınlamış olduğu Seri XI, 19 No'lu "Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin Usul ve Esaslar hakkında Tebliğ" ile düzenlenmiştir. Ancak BDDK'ın türev ürünlere ilişkin olarak yapmış olduğu düzenleme yalnızca banka ve sigorta şirketleri ile katılım bankalarını SPK'nın yapmış olduğu düzenlemeler ise SPK'ya kayıtlı hisse senetleri halka arz olunan şirketleri bağlamaktadır. Söz konusu düzenlemelerin kapsamı dışında kalan şirketlerin türev araçları kullanması durumunda bu araçların ne şekilde muhasebeleştirileceklerine dair düzenlemeler bulunmamaktadır.

Bir işlemin hedging olarak kabul edilip, hedge muhasebesine konu olabilmesi için şu üç koşulun sağlanması gerekir (Miltz and Sercu, 1993: 275; Tenker,2003:287).

1. Hedge edilecek kalem işletmeyi mali riske karşı korumalıdır.
2. Türev ürün ile hedge edilecek unsur arasında anlamlı bir ilişki bulunmalıdır.
3. Hedging işlemi risk konusunu azaltmalı ve hedge olarak düzenlenmelidir.

Bu koşullar bağlamında, ortada hedge edilecek bir risk ve türev ürün sözleşmesi ile riskten korunma amacı güdülen kalem arasında anlamlı bir ilişki ve sözleşmenin yapılması belirli bir riski sınırlama amacı taşıyorsa ve hedge olarak düzenlenmemişse hedge muhasebesinin konusunu oluşturmaz.

Türev ürünlerle ilgili olarak yapılan düzenlemelerde, muhasebeleştirme şekli sözleşmenin yapıma amacına göre değiştiği görülmektedir. Diğer türev ürünlerde olduğu gibi forward sözleşmeleri de riskten korunmak (Hedge) amacıyla yapılabileceği gibi spekülasyon yani gelir elde etmek amacıyla da yapılabilmektedir. Riskten korunmak amacıyla yapılan sözleşmeler ise fiyat riskini, nakit akış riskini ve döviz cinsinden net yatırım riskini koruma amaçlı olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır (<http://www.iasb.org>).

Riskten korunma amaçlı türev araçları değerlemeye tabi tutarken korunma amacının göz önünde bulundurulması gerekir. Şayet sözleşme nakit akış riskini ve döviz cinsinden net yatırım riskinden korunmak amacıyla yapılıyorsa, sözleşme sonucunda ortaya çıkacak kazanç ya da kayıp tutarının işleme konu olan finansal kararın sonuçlarını düzeltmede kullanılacak biçimde muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Sözleşmeye spekülasyon veya fiyat riskinden korunmak amacıyla taraf olunması halinde ise ortaya çıkan kazanç ya da kayıp tutarının, içerisinde bulunulan dönemin sonuç hesaplarına aktarılması gerekir (Bilgili vd.,2005:113).

UFRS'ye göre tüm türev araçların gerçeğe uygun değerleri üzerinden yansıtılması ve ortaya çıkan kazanç ve kayıpların kâr zarar tablosunda gösterilmesi finansal tablolarda volatiliteye (değişkenlik) yol açacağından işletmeler türev araçların gerçeğe uygun değerlerindeki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıpların etkilerini yumuşatmak ve bunları mümkün olduğunca aynı dönemlere yaymak için UMS 39'da konu edilen hedge muhasebesi uygulamayı düşünebilirler (Akkaş,2010).

TMS 39'a göre, Sözleşmenin değerinde meydana gelen değişimlerin net olarak ödenmesine izin veren veya bunu zorunlu kılan bir sözleşme, normal bir sözleşme değildir. Bu sebeple, bu tür bir sözleşme, ticari işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki dönemde türev ürün olarak muhasebeleştirilir (TMS 39, Paragraf UR 54).

Ticari işlem tarihi; şirketin bir varlığı almayı veya satmayı taahhüt ettiği tarihtir (TMS 39, Paragraf UR 55). Bir şirketin bir iktisadi varlığı satın almak veya satmak üzere yükümlülük altına girdiği tarihtir. Satın alınacak varlığın ve satın alma bedeli olarak ödenecek borcun, yükümlülüğe girildiği tarihte kayıt altına alınmasıdır (Şensoy, 2002: 28).

Teslim tarihi, bir varlığın işletme tarafından teslim alındığı veya işletme tarafından teslim edildiği tarihtir. Teslim tarihi muhasebesine göre, ticari işlem tarihi ile teslim tarihi arasındaki dönem boyunca endeks vadeli işlem sözleşmesinin gerçeğe uygun değerinde (Borsa değeri) meydana gelen değişimler; gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılan finansal varlıklar için kâr veya zarar hesabında muhasebeleştirilir (TMS 39, Paragraf UR 56).

B.Forward İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesine ait Örnek:

Aşağıda verilen örnek yardımıyla Forward işlemlerinin muhasebeleştirilmesi alıcı açısından ele alınarak açıklanmıştır.

Örnek: Türkiye'de ham petrol işleyen "X Rafineri Firması", Dünya ham petrol piyasasındaki dalgalanmalardan dolayı gelecekte petrol fiyatlarının hızla artacağını tahmin etmektedir. Petrol satışı yapan "Y Azeri Firması" ise X Firmasının düşündüğü gibi ham petrol fiyatlarının bu kadar artacağını beklememektedir.

Bu iki firma 15 Aralık 2010 tarihinde bir forward sözleşmesi imzalamışlardır. Bu tarihte ham petrolün spot piyasada varil fiyatı 80 \$'dır. Dolar kurunun 1 TL olduğu ve değişmediği varsayılmıştır. (Dolar kurundaki değişmelerin olası olumsuzluklarından korunmak amacıyla ayrıca Döviz Forward sözleşmesi yapılabilir.) Sözleşmeye göre Y firması 500.000 varil ham petrolü 6 ay sonra, 15 Haziran 2010 tarihinde varil fiyatı 90 Dolardan satmayı kabul etmiştir.

Vade sonunda yükümlülüklerin yerine getirilmesini garanti etmek amacı ile alıcı ve satıcı, karşılıklı olarak sözleşme tutarının yarısı kadar banka

teminat mektubu vermişlerdir. Teminat mektubu %0,2 komisyon ve % 5 BSMV ödenerek alınmış ve karşı firmaya verilmiştir.

Vade sonunda taraflar yaptıkları Forward sözleşmesi hükümleri çerçevesinde yükümlülüklerini yerine getirmişlerdir. Ham Petrolün 31 Aralık 2010 tarihinde Uluslar arası Petrol Piyasasındaki varil fiyatı 82 Dolar, vade sonunda ise spot piyasadaki fiyat 97 dolar olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde Forward sözleşmesinin özellikle alıcı taraf açısından yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki açıklanmıştır. Satıcı açısından Forward sözleşmesi bir satış sözleşmesidir. Vade sonunda satıştan elde edilen gelir ile satışın maliyetinin kayda alınması dışında pek farklılık göstermez.

- Alıcı X Firması Açısından:

Bundan sonraki kısımda, alıcı açısından forward sözleşmesinin yapılması, teminat mektubundan doğan giderlerin kaydedilmesi, ödeme yapılacak dövizin satın alınması, sözleşme sonunda sözleşme konusu malın teslim alınması ve ortaya çıkan sözleşme farklarının kayda alınması ile ilgili muhasebe kayıtları açıklanmıştır.

- Sözleşmeden Doğan Yükümlülüğün Kaydı:

Bir forward sözleşmesi kesin sonuçları ileride ortaya çıkabilecek koşullu bir anlaşmadır. Sözleşme yapıldığında bir varlık veya başka bir şey, taraflar arasında değişim konusu olmadığından, kayda alınabilecek herhangi bir değeri bulunmamaktadır (Bloom and Cenker, 2008:58). Ancak muhasebenin tam açıklama kavramı çerçevesinde firmaya ilişkin finansal bilgilerin tam olarak açıklanması gerekir. Bu gibi bilgilerin izlenme yeri; kalanları bilançoda yer alan ancak sadece bilgi gösterme görevi yüklediği için varlık ve kaynak hesaplarının dışında özellikler gösteren nazım hesaplardır. Bu nedenle firmayı bir hak sahibi yapan veya yükümlülük altına sokan bu kontratların, alındıkları veya satıldıkları tarihte nazım hesaplarda izlenmesi gerekir (Parlakkaya, 2005:173).

Bu çerçevede, Forward sözleşmesinden doğan hak ve yükümlülük Nazım Hesaplarda izlenir.

15.12.2010	
950 FORWARD SÖZLEŞMELERİNDEN BORÇLULAR Y Firması	45.000.000
951 FORWARD SÖZLEŞMELERİNDEN ALACAKLILAR X Firması	45.000.000

- Sözleşme Doğrultusunda Karşı Tarafa Verilmek Üzere Teminat Mektubunun Teslim Alınması:
Sözleşmeden doğan yükümlüğe karşı teminat mektubu verildiğinde işlem Nazım Hesaplarda izlenir. Nakdi teminat verildiğinde ise “126 Verilen Depozito ve Teminatlar” hesabı kullanılabilir.

Bankadan teminat mektubu alınması:

15.12.2010			
930 TEMİNAT MEKTUPLARINDAN BORÇLULAR Teminat Mektubu Cüzdanı		22.500.000	
	931 TEMİNAT MEKTUPLARINDAN Teminat Mektubu Verenler ...Bankası		22.500.000

Teminat Mektubunun Satıcı Y'ye Teslim Edilmesi:

15.12.2010			
930 TEMİNAT MEKTUPLARINDAN BORÇLULAR Teminat Mektubu Alanlar Y Firması		22.500.000	
	930 TEMİNAT MEKTUPLARINDAN BORÇLULAR Teminat Mektubu Cüzdanı		22.500.000

- Verilen Teminat Mektubu ile İlgili Komisyon ve BSMV'nin Kaydı:
Teminat mektubunun alınması dolayısıyla katlanılan yükün 15 günlük kısmı içinde bulunulan yılın gideri olarak kayda alınır. Bir sonraki hesap dönemine ait olan kısım ise ait olduğu döneme aktarılmak üzere ilgili hesaba kaydedilmelidir.

15.12.2010			
653 KOMİSYON GİDERLERİ H.*		3.938	
181 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER		43.312	
	100 KASA H.		47.250

* (47.250*15/180)

Sözleşmenin yapıldığı yıl sonu itibariyle, ham petrolün Uluslararası borsalardaki varil fiyatı 82 Dolara çıkmıştır. Sözleşmenin konusunu oluşturan petroldeki bu fiyat değişikliği kayda alınacak mıdır? Petrolün fiyatı anlaşmanın yapıldığı günkü fiyata göre yükselmiştir. Ancak vade tarihi için karşılaştırılan fiyatın hala altındadır. Bu tarihteki petrolün fiyatı 90 Doların üzerine çıkmış olsaydı bile, (karşılaştırılan fiyat aşıldığı için alıcı açısından kâr doğmuştur) Forward sözleşmesinden doğan kâr veya zarar bu kapsamda kayda alınmayacaktır. Çünkü koruma amaçlı olarak alınıp satılan türev ürünlerden doğan kayıp ve kazançlar sözleşmenin vadesi doğduğu zaman kayda alınmaktadır.

- Ödemede Kullanılacak Dövizin Satın Alınması:

Bu tarihte, kur 1 \$= 90 TL olduğundan satın alınacak dövize 45.000.000 TL ödenecektir.

15.06.2011			
100 KASA H.		45.000.000	
Y. Para Kasası			
	100 KASA H.		45.000.000
	TL Kasası		

- Forward Sözleşmesinin Konusunu Oluşturan Varlığın Teslim Alınması, Ortaya Çıkan Olumlu Sözleşme Farkının Kaydedilmesi:

Forward sözleşmelerinin alınıp satıldığı organize bir borsanın bulunmaması kazanç ve kayıpların hesaplanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, genellikle forward sözleşmeleri için vade içinde kazanç veya kayıp hesaplaması yapılmayıp (Parlakkaya, 176), sözleşmenin sonu beklenir.

15.06.2011			
150 İLK MADDE VE MALZEME H.		48.500.000	
	100 KASA H.		45.000.000
	Y. Para Kasası		
	649 DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN		
	GELİR VE KARLAR		3.500.000
	Forward İşlemleri Karı		

Sözleşmenin vadesi dolduğunda, mal sözleşmede karşılaştırılan fiyat üzerinden teslim alınır. Sözleşme fiyatı (90 \$) ile spot piyasa fiyatı (97 \$=97 TL) sözleşme fiyatından yüksek olduğu için alıcı lehine forward kârı

doğmuştur. Sözleşme tarihinde spot piyasa fiyatı 90 \$'n altında gerçekleşmiş olsaydı, alıcı bu sözleşmeden zarar edecekti. Gerçekleşen olumlu veya olumsuz farklar gelir-gider hesaplarına kaydedilmek suretiyle muhasebe kayıtlarına yansıtılacaktır.

- Forward Sözleşmesinin Sona Ermesi:

Taraflar yükümlülüklerini yerine getirdiklerinde sözleşme sona erer. Sözleşme sona erdiğinde, sözleşmeye ilişkin nazım hesaplar ters kayıt yapılarak kapatılır.

15.06.2011			
950 FORWARD SÖZLEŞMELERİNDEN			
ALACAKLILAR		45.000.000	
X Firması			
951 FORWARD SÖZLEŞMELERİNDEN			
BORÇLULAR			45.000.000
Y Firması			

Satıcıya Verilen Teminatın Bankaya İadesi:

15.06.2011			
931 TEMİNAT MEKTUPLARINDAN			
ALACAKLILAR		22.500.000	
Teminat Mektubu Verenler			
..Bankası			
930 TEMİNAT MEKTUPLARINDAN			
BORÇLULAR			22.500.000
Teminat Mektubu Alanlar			
Y Firması			

IV.Sonuç

Türev ürünler son yıllarda piyasalarda yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Petrol fiyatları, döviz kurları ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar ile yaşanan ekonomik krizlerin neden olduğu belirsizlikleri azaltmaya yönelik yeni yatırım ve risk yönetimi araçlarının kullanımı finans piyasalarında gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Riski önleme aracı olarak kullanılan türev ürünlerin kendisi de yüksek oranda risk taşımaktadır. Türev ürünlerin kendilerine has somut ve nesnel bir varlığı bulunmamakta, başka (asli) bir finansal varlığa bağlı olarak ihraç edilmektedirler. Gelecekteki belirsizlikler bu ürünlerin fiyatlarında aşırı dalgalanmalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu ürünlere sahip

olanlar, beklenmedik büyüklükte bir yükümlülükle karşı karşıya kalabilirler. Türev ürünlerin bu özelliğinin göz önünde bulundurularak, bu araçların kullanımı konusunda ölçülü olunmasında fayda vardır. Aksi halde büyük kârlar elde edilebileceği gibi büyük kayıplarla da karşılaşılabilir.

Bu finansal araçların fiyatının, piyasa koşullarındaki değişmelerle izah edilemeyecek esneklikle olması, istikrarlı bir fiyatın oluşmasını ve gerçeğe uygun değerleri ile bilançolarda gösterilmelerine engel olmaktadır.

Türev ürünlerden biri olan Forward Sözleşmeleri sözleşme tarihinde bir hüküm ifade etmediğinden, herhangi bir varlığı ve borcu temsil etmediğinden bilanço dışı kalemlerde izlenir. Sözleşmede belirtilen vade dolmadan sözleşmenin güncelleşmesi yapılarak nazım hesaplarda izlenen sözleşme değerleri güncel hale getirilebilir. Ancak ortaya çıkan olumlu veya olumsuz farklar vade sonu gelmeden sonuç hesaplarına yansıtılmamalıdır.

Forward sözleşmeleri başlı başına bir hukuki işlem olduğundan, bu işlemin sonucu olarak doğan farklar da, alım satımın konusunu oluşturan, mal, döviz, hisse senedi vb. gibi varlıkların maliyeti ile ilişkilendirilmemeli, doğrudan sonuç hesaplarına alınmalıdır.

Kaynaklar

- Akkaş, Jale, (2010). Finansal Riskten Korunma Aracı Olan Hedge İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi, http://www.dunya.com/finansal-riskten-korunma-araci-olan-hedge-islemlerinin-muhasebelestirilmesi_107734_haber.html (Erişim: 11.12.2010).
- Arditti, Fred D., (1996). Derivatives: A Comprehensive Resource for Options, Futures, Interest Rate, Swaps, and Mortgage Securities, Boston: Harvard Business School Press, 1996.
- Bilgili, Erhan, Nermin Akyel ve Nevran Karaca, (2005), Futures Sözleşmeler ve Muhasebeleştirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 26, ss.109-119.
- Bloom, Robert and William J. Cenker, (2008), Derivatives and Hedging: Accounting vs. Taxation, Journal of Accountancy, October, 2008, ss.54-58.
- Ceylan, Ali, (2002). Finansal Teknikler, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Chambers, Nurgül.(2009). Türev Piyasalar, Beta Yayınları, İstanbul.
- Dönmez, Çetin A., Mustafa K. Yılmaz, (1999). Türev Piyasalar Finans Sektöründeki Dengenin Korunması Açısından bir Tehdit Oluşturabilir mi? İMKB Dergisi Cilt: 3 Sayı:11, ss.49-81
- Ebiçlioğlu, Fatih Kemal ve Abdulkadir Kahraman, (1999). Swap İşlemleri İşleyişi ve Vergisel Boyutu, Ankara: Türmob Yayınları-82.
- Eugene F. Brigham, Joel F. Houston, (2009). Fundamentals of Financial Management 12 Th. Edition South-Western Cengage Learning.

- Hillier, David , Mark Grinblatt, Sheridan Titmanve, (2008). *Financial Markets and Corporate Strategy*, McGraw-Hill Higher Education.
- Hwang, Angela L.J. (2002) “Comperative analysis of Accounting treatments for Derivatives”, *Journal of Accounting Education* XX, 3 (2002) : ss.205-233.
- Karadağ, İbrahim, (2008). *Vadeli İşlem Piyasalarında, Türev Ürünlerinden Biri; Forward İşlemlerinin Hukuki Yapısı, Vergisel Boyutu ve Muhasebe İşleyişi*, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı 60, Temmuz 2008.<http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/20080712469.htm> (Erişim: 25.12.2010)
- Korkmaz, Turhan, (2001). *Yeni Gelişmekte Olan Sermaye Piyasalarına Yatırım ve Türev Ürünlerin Rolü*, *İMKB Dergisi*, Sayı: 17, ss..69-100.
- Miltz D. ve P. Sercu, (1993). *Accounting For New Financial Instruments*, *Journal of Business Finance & Accounting*, Vol. 20, No:2, January, ss.275-290.
- Parlakkaya, Raif, (2005). *Finansal Türev ürünler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ross, Stephen A., Randolph W. Westerfield, Jeffrey Jaffe, (2003). *Corporate Finance*, McGraw-Hill Companies; 8th Edition.
- Selvi, Yakup, (2000). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul: ARE Yayınları.
- Örten, Remzi, (2000). *Finansal Türev Ürünler ve Muhasebe İlkeleri*, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 2, Sayı 2, ss.1-14.
- Şensoy, Necdet, (2002). *Muhasebe Teorileri Ders Notları*, İstanbul
- Tenker, Nejat, (2003) *IAS 39 Uygulamalarının Düşündürüklükleri*, *Review of Social, Economic & Business Studies*, Vol.3/4, ss.286-295
- Turhan, M. İbrahim, (1998), “Türev Finansal Ürünlerle İlgili On Temel Yargı”, *AD Business-Note Book*, Haziran, s. 33.
- Bank for International Settlement, *Central Bank Survey of Foreign Exchange and Derivatives Market Activity*, Basle, May, 1996.
- <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/1D9CBD62-F0A8-4401-A90D-483C63800CAA/0/IAS39.pdf> *IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement* (Erişim: 27.12.2010)